NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI
ILMIY AXBOROTNOMASI, [2026-9]
ISSN:2181-1458
ISSN:2181-0427

13.00.00-PEDAGOGIKA
journal.namdu.uz
PEDAGOGICAL

4K MODELINING IJTIMOIYLASHUV VA NUTQIY-KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISHDAGI METODIK IMKONIYATLARI

Raximova Ug‘iljamol Abdurasulovna
Termiz davlat pedagogika instituti
mustaqil izlanuvchi

Annotatsiya: *Maqolada 4K modelining ijtimoiylashuv hamda nutqiy-kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishdagi metodik imkoniyatlari nazariy-metodik nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqotning konseptual markazida 4K komponentlarining alohida ko‘nikmalar yig‘indisi emas, balki o‘quvchining sinf jamoasida faol ijtimoiy subyekt sifatida qatnashishi, dalilga tayangan holda fikr bildirishi, o‘z nutqini vaziyat, auditoriya va maqsadga mos qurishi hamda hamkorlikda umumiy mahsulot yaratishi bilan bog‘liq murakkab pedagogik tizim sifatidagi talqini turadi. Maqolada dialogik ta’lim, o‘rganish fanlari, ijtimoiy-emotsional o‘rganish, til va madaniyatlararo kommunikatsiya, nutq faoliyati turlarini integratsiyalash bo‘yicha zamonaviy tadqiqotlar asosida 4K modelining metodik mexanizmlari ochib berilgan.*

Kalit so‘zlar: *4K modeli, ijtimoiylashuv, nutqiy-kommunikativ kompetensiya, dialogik ta’lim, tanqidiy fikrlash, ijodiy fikrlash, muloqot, hamkorlik, metodik imkoniyat, refleksiv baholash.*

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ МОДЕЛИ «4K» В РАЗВИТИИ СОЦИАЛИЗАЦИИ И РЕЧЕ-КОММУНИКАТИВНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ

Аннотация: *В статье анализируется методологический потенциал модели «4K» (концепция 4C) в контексте содействия социализации и развития речекоммуникативных компетенций — как с теоретической, так и с методической точек зрения. В концептуальной основе данного исследования лежит понимание компонентов модели «4K» не просто как набора отдельных навыков, а как целостной педагогической системы. Эта система охватывает активное участие обучающегося как социального субъекта в жизни учебного сообщества, умение аргументированно выражать собственное мнение, способность адаптировать речь к конкретным ситуациям, аудитории и целям, а также навык совместной работы над созданием общего продукта. В статье рассматриваются методические механизмы модели «4K» с опорой на современные исследования в таких областях, как диалоговое обучение, науки об обучении (learning sciences), социально-эмоциональное развитие, межкультурная коммуникация и интеграция различных видов речевой деятельности.*

Ключевые слова: *модель «4K» (концепция 4C), социализация, речекоммуникативная компетенция, диалоговое обучение, критическое мышление, креативное мышление, коммуникация, сотрудничество, методологический потенциал, рефлексивное оценивание.*

METHODOLOGICAL POSSIBILITIES OF THE 4K MODEL IN DEVELOPING SOCIALIZATION AND SPEECH-COMMUNICATIVE COMPETENCIES

Abstract: *The article examines the methodological potential of the 4K model for developing learners’ socialization and speech-communicative competencies. The study interprets the four components of the model not as isolated skills, but as a pedagogical system that enables learners to participate in classroom communities as active social agents, formulate evidence-based opinions, adapt speech to communicative situations, and create shared outcomes through collaboration. The analysis relies on contemporary research on dialogic teaching, learning sciences, social and emotional learning, intercultural communication, and the integration of language skills. No experimental data are presented.*

Keywords: *4K model, socialization, speech-communicative competence, dialogic teaching, critical thinking, creative thinking, communication, collaboration, methodological potential, reflective assessment.*

KIRISH

Zamonaviy ta’lim amaliyotida 4K modeli ko‘pincha to‘rt ko‘nikmani sanab o‘tish bilan chegaralanadi. Bunday yondashuv modelning metodik quvvatini toraytiradi, chunki ijtimoiylashuv va nutqiy-kommunikativ kompetensiyalar oddiy bilimlar jamlanmasi tarzida shakllanmaydi. O‘quvchi ijtimoiy xulqni, muloqot madaniyatini, dalilli nutqni, hamkorlikda qaror qabul qilishni va o‘z fikrini boshqalar pozitsiyasi bilan muvofiqlashtirishni real faoliyat jarayonida egallaydi. 4K modelining didaktik ahamiyati aynan faoliyatga asoslangan sharoit yaratishida namoyon bo‘ladi. Tanqidiy

fikrlash dalilni saralash va baholashni, ijodiy fikrlash muqobil yechim ishlab chiqishni, muloqot fikr almashish va ma'no yaratishni, hamkorlik esa ijtimoiy rolda mas'uliyatli harakat qilishni talab qiladi.[1]

4K modelining metodik imkoniyatlarini tadqiq etishda asosiy masala modelni qanday dars amaliyotiga aylantirishdan iborat. Agar tanqidiy fikrlash faqat «fikr bildiring» topshirig'i bilan, hamkorlik esa sinfni kichik guruhlarga ajratish bilan chegaralansa, rivojlantiruvchi ta'sir yuzaga kelmaydi. Metodik samaradorlik o'quv vazifasining muammoliligi, muloqotning ochiqligi, vazifaga kiritilgan ijtimoiy rol, nutqiy mahsulotning aniq mezonlari va refleksiv tahlilning mavjudligi bilan belgilanadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

4K modeli to'g'risidagi ilmiy talqinlar kengroq tadqiqot maydoni, ya'ni dialogik ta'lim, o'rganish fanlari, kommunikativ yondashuv, ijtimoiy-emotsional o'rganish va kompetensiyaga asoslangan didaktika bilan tutashadi. Dialogik ta'limga oid zamonaviy tadqiqotlar sinfdagi muloqotni o'quvchining kognitiv faolligi, ijtimoiy pozitsiyasi va nutqiy rivojlanishini bog'lovchi asosiy pedagogik mexanizm sifatida baholaydi. Mercer, Wegerif va Major tahriridagi qo'llanmada dialogik ta'limning nazariy asoslari, sinf muloqoti, o'qituvchi kasbiy rivojlanishi, savodxonlik va raqamli texnologiyalar bilan aloqasi alohida yo'nalishlar sifatida ochilgan.[2]

Robin Alexanderning dialogik ta'lim konsepsiyasi 4K modelini metodik jihatdan tushunishga yaqin turadi. Unda darsdagi savol-javob tizimi, o'quvchi javobini kengaytirish, fikrlar zanjirini qurish, asoslash, munozara va qayta ifodalash amaliyotlari markaziy o'ringa ega. 4K modelidagi muloqot va hamkorlik aynan dialogik sinf muhiti orqali faol ko'rinish oladi. Tanqidiy fikrlash esa o'quvchining berilgan matn yoki vaziyatga shubhasiz bo'ysunishi emas, dalilni tekshirishi, sababni oqibatdan farqlashi, qarama-qarshi fikrni madaniy muhokama qilishi bilan bog'lanadi. Ijodiy fikrlash dialogik jarayonda yangi savol, yangi yechim, yangi ifoda shakli sifatida yuzaga chiqadi.[3]

O'rganish fanlari ta'limni individual ongda sodir bo'ladigan yopiq jarayon sifatida emas, balki ijtimoiy amaliyot, madaniy vositalar va hamkorlikdagi faoliyat orqali kechadigan murakkab tizim sifatida talqin qiladi. Sawyer tahriridagi Cambridge qo'llanmasida samarali o'rganish muammoli vaziyat, faol izlanish, bilimni hamkorlikda qurish, refleksiya va metakognitiv nazorat bilan bog'liq holda izohlanadi. 4K modelining metodik imkoniyati ham aynan o'quvchini tayyor javobni takrorlashdan chiqarib, savol qo'yish, izohlash, muhokama qilish, yangicha yechim ishlab chiqish va taqdim etish jarayoniga jalb qilishida ko'rinadi.[4]

Nutqiy-kommunikativ kompetensiya adabiyotlarda til birliklarini bilishdan ko'ra kengroq, ya'ni ijtimoiy vaziyatda ma'no yaratish qobiliyati sifatida qaraladi. Council of Europe tomonidan ishlab chiqilgan CEFR Companion Volume kommunikativ faoliyatni qabul qilish, yaratish, o'zaro ta'sir va mediatsiya rejimlari orqali izohlaydi. Mediatsiya talqini 4K modeli uchun ayniqsa muhim: o'quvchi faqat o'z fikrini aytmaydi, balki boshqa ishtirokchilar fikri orasida ma'no ko'prigi quradi, murakkab axborotni soddalashtiradi, guruh uchun tushunarli shaklga keltiradi.[5]

Jackson tahriridagi Routledge qo'llanmasida kommunikatsiya refleksivlik, tanqidiylik, ko'p tillilik, madaniy farq va ijtimoiy adolat bilan aloqador murakkab fenomen sifatida tahlil qilinadi. 4K modelidagi muloqot faqat ravon gapirish emas, balki madaniy kontekstni sezish, auditoriya bilan ijtimoiy masofa va yaqinlikni boshqarish, kommunikativ vaziyatga mos nutq registrini tanlash, sherik pozitsiyasiga hurmat bilan javob qaytarish qobiliyatini ham o'z ichiga oladi.[6]

Nutq faoliyati turlari bo'yicha zamonaviy yondashuvlarda tinglash, gapirish, o'qish va yozish alohida mashqlar majmuasi sifatida emas, integrativ faoliyat sikli sifatida qaraladi. Burns va Siegel tahriridagi xalqaro to'plam turli ta'lim kontekstlarida to'rt nutq ko'nikmasini o'rgatish tajribalarini birlashtirib, ularning vaziyatli, ijtimoiy va strategik jihatlarini ko'rsatadi.

Tinglab tushunish va metakognitiv nazorat bo'yicha Goh va Vandergriftning ikkinchi nashri nutqiy-kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda o'quvchining o'z anglash jarayonini kuzatishi, tushunmagan nuqtani aniqlashi, taxminini tekshirishi, qayta tinglash va izohlash strategiyalaridan foydalanishini asoslaydi. 4K modelida tanqidiy fikrlash tinglash jarayonida ham amal qiladi: o'quvchi aytilgan fikrning dalilga tayanishini, muallif niyatini, yashirin taxminni va mantiqiy bo'shliqni baholaydi. Muloqot komponenti esa tinglangan axborotga munosabat bildirish, aniqlashtiruvchi savol berish va nutqiy vaziyatni davom ettirishda ko'rinadi.[7]

Talvio va Lonka tahriridagi xalqaro qo'llanmada ijtimoiy-emotsional o'rganish maktabda qo'llab-quvvatlovchi munosabatlar, o'quvchi avtonomiyasi, faol ishtirok va madaniy kontekstga mos pedagogik strategiyalar bilan bog'lanadi.

1Mercer N., Wegerif R., Major L. (eds.). The Routledge International Handbook of Research on Dialogic Education. London and New York: Routledge, 2019.

2Mercer N., Wegerif R., Major L. (eds.). The Routledge International Handbook of Research on Dialogic Education. London and New York: Routledge, 2019.

3Alexander R. A Dialogic Teaching Companion. London and New York: Routledge, 2020.

4Sawyer R.K. (ed.). The Cambridge Handbook of the Learning Sciences. 3rd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2022.

5Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020.

6Jackson J. (ed.). The Routledge Handbook of Language and Intercultural Communication. 2nd ed. London and New York: Routledge, 2020.

7Goh C.C.M., Vandergrift L. Teaching and Learning Second Language Listening: Metacognition in Action. 2nd ed. New York: Routledge, 2021.

Wentzel tahriridagi nashrda esa ijtimoiy kompetentlik, tengdoshlar bilan munosabat, o‘qituvchi-o‘quvchi aloqasi, adolat va baholash masalalari o‘zaro tutash ilmiy yo‘nalishlar sifatida tahlil qilinadi.9

Ta’lim samaradorligini dalillarga asoslangan tahlil qilishga oid Hattie tadqiqotlari 4K modelini baholashda muhim metodologik ogohlantirish beradi: har qanday metodik yangilik o‘quvchining ko‘rinadigan o‘rganish belgilari, fikrlash sifati, qayta aloqa va o‘zini baholash jarayoni bilan bog‘lanmasa, u tashqi shakl darajasida qoladi. 4K modeli ham nom sifatida emas, kuzatiladigan nutqiy harakat, ijtimoiy rol, dalilli mulohaza va hamkorlik mahsuloti orqali baholanishi kerak.[8]

O‘qituvchilar kasbiy rivojlanishi bo‘yicha Sunardi va Doringin tadqiqoti 4K modelining pedagog faoliyatiga ta’sirini muhokama qiladi. Tadqiqot natijalarida muloqot, ijodkorlik, hamkorlik va tanqidiy fikrlash o‘qituvchining sinfdagi metodik qarorlariga ta’sir ko‘rsatishi qayd etiladi. Ushbu manba maqolaning bevosita tajriba-sinov tayanchi sifatida emas, 4K yondashuvini dars amaliyotiga ko‘chirishda pedagog tayyorgarligi masalasi mavjudligini ko‘rsatuvchi qiyosiy dalil sifatida muhimdir.[9]

Raqamli pedagogika bo‘yicha Beetham va Sharpe tahriridagi uchinchi nashr dars dizaynini texnologiya mavjudligiga emas, o‘quvchi faoliyati, o‘zaro aloqa, ta’lim muhiti va mazmunli ishtirokni loyihalashga bog‘laydi. 4K modelining zamonaviy metodik imkoniyatlari ham raqamli vositalarni tashqi bezak sifatida ishlatishda emas, balki hamkorlik hujjati, onlayn munozara, ko‘p modal taqdimot, elektron refleksiya va nutqiy mahsulotni takroriy qayta ishlash imkoniyatlarini metodik tizimga kiritishda ko‘rinadi.[10]

Adabiyotlar sharhi 4K modelini uch qatlamda tushunish zarurligini ko‘rsatadi. Birinchi qatlamda model o‘quvchining fikrlash, muloqot va hamkorlikka oid umumiy ko‘nikmalarini belgilaydi. Ikkinchi qatlamda u sinfdagi ijtimoiy munosabatlarni tashkil etish, ya’ni ijtimoiylashuv mexanizmini yaratadi. Uchinchi qatlamda 4K nutqiy-kommunikativ kompetensiyani rivojlantiruvchi metodik vositaga aylanadi, chunki har bir komponent muayyan nutqiy harakatni talab qiladi: izohlash, asoslash, savol berish, rad etish, dalil keltirish, qayta ifodalash, kelishish va umumiy xulosaga kelish.

MATERIALLAR VA METODLAR

Tadqiqot nazariy-metodik xarakterga ega. Maqolada tajriba-sinov natijalari keltirilmaydi. Tahlil manbalari sifatida 2018-2025-yillarda nashr etilgan dialogik ta’lim, o‘rganish fanlari, nutqiy-kommunikativ kompetensiya, ijtimoiy-emotsional o‘rganish, raqamli pedagogika va 4K modeli bilan bog‘liq monografiya, qo‘llanma, ilmiy maqola hamda tahliliy tadqiqotlar tanlandi. Metodik tahlilning birinchi bosqichida 4K komponentlari ijtimoiylashuv va nutqiy-kommunikativ kompetensiya indikatorlari bilan moslashtirildi. Ikkinchi bosqichda har bir komponent uchun dars vazifasi, muloqot rejimi, o‘quv mahsuloti va baholash belgisi ajratildi. Uchinchi bosqichda konseptual sxema va jadval orqali modelning amaliy dars dizaynidagi ko‘rinishi tizimlashtirildi.

Metodologik asos sifatida dialogik ta’lim, faoliyatga asoslangan yondashuv, kompetensiyaviy baholash, ijtimoiy-emotsional o‘rganish va nutq faoliyati turlarini integratsiyalash tamoyillari qo‘llandi. Dialogik yondashuv o‘quvchi nutqining sinfdagi ijtimoiy munosabatlar bilan bog‘liqligini aniqlashga yordam berdi. Kompetensiyaviy tahlil esa 4K komponentlarini kuzatiladigan harakatlarga, ya’ni dalil keltirish, savol berish, guruhda rol bajarish, fikrni qayta ishlash, nutqiy vaziyatga moslashish kabi indikatorlarga aylantirish imkonini berdi. Raqamli pedagogika bo‘yicha manbalar modelni texnologik vositalar bilan emas, o‘quv faoliyati dizayni bilan bog‘lash zarurligini ko‘rsatdi.[11]

NATIJALAR

Nazariy tahlil 4K modelining ijtimoiylashuv va nutqiy-kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishdagi asosiy metodik imkoniyati o‘quv jarayonini kommunikativ-iqtisodiy emas, kommunikativ-ijtimoiy tizim sifatida tashkil etishida ekanini ko‘rsatdi. Dars jarayonida har bir 4K komponenti aniq pedagogik vazifaga ega bo‘lishi zarur. Tanqidiy fikrlash o‘quvchini dalilni tekshirishga, ijodiy fikrlash muqobil ifoda va yechim topishga, muloqot fikrni auditoriyaga mos yetkazishga, hamkorlik esa nutqiy mahsulotni birgalikda ishlab chiqishga yo‘naltiradi. Mazkur komponentlar alohida mashq sifatida emas, yagona topshiriq arxitekturasida uyg‘unlashganda kompetensiya rivojlanadi.

1-jadval

4K komponentlarining ijtimoiylashuv va nutqiy-kommunikativ kompetensiyalar bilan metodik bog‘lanishi

4K yo‘nalishi	Ijtimoiylashuv mexanizmi	Nutqiy-kommunikativ vazifa	Metodik vosita
Tanqidiy fikrlash	O‘quvchi guruh fikrini dalil asosida tekshiradi, pozitsiyalar farqini madaniy muhokama qiladi.	Sabab, dalil, xulosa va taxminni nutqda ajratadi.	Muammoli savol, dalil kartasi, «fikrni asosla» munozarasi.

8Hattie J. Visible Learning: The Sequel. A Synthesis of Over 2,100 Meta-Analyses Relating to Achievement. London and New York: Routledge, 2023.

9Sunardi, Doringin F. The 4Cs Learning Model in Teacher Professional Development Program. Humaniora, 2020, Vol. 11, No. 2, pp. 153-159.

10Beetham H., Sharpe R. (eds.). Rethinking Pedagogy for a Digital Age: Principles and Practices of Design. 3rd ed. London and New York: Routledge, 2019.

11English Language Institute of Singapore. Classroom Talk, Dialogic Teaching and Inquiry through Dialogue. Singapore: Ministry of Education, 2023.

Ijodiy fikrlash	O‘quvchi jamoa oldida yangi yechim taklif qiladi, noan’anaviy qarashni himoya qiladi.	Muqobil ifoda, obrazli bayon, taqdimot va matn yaratadi.	Ijodiy ssenariy, vaziyatni qayta qurish, konsept xarita.
Muloqot	O‘quvchi tinglash, savol berish, javobni aniqlashtirish orqali ijtimoiy aloqa o‘rnatadi.	Fikrni izchil, vaziyatga mos va mantiqli bayon qiladi.	Dialogik savollar, juftlik intervyusi, javobni kengaytirish.
Hamkorlik	O‘quvchi roli, mas’uliyat va umumiy qarorni qabul qiladi, sherik ulushini qadrlaydi.	Qo‘shma nutqiy mahsulotni rejalashtiradi, kelishilgan pozitsiyani ifodalaydi.	Guruh loyihasi, rol taqsimoti, tengdosh baholashi.

Jadvaldan ko‘rinadiki, 4K modelining metodik qiymati komponentlarni alohida nomlashda emas, ularni ijtimoiy xulq va nutqiy harakat bilan bog‘lashda ochiladi. Masalan, «hamkorlik» o‘quvchining guruhda yonma-yon o‘tirishi bilan emas, rolni bajarishi, sherik fikrini eshitishi, umumiy mashg‘ulotga hissasini qo‘shishi va kelishilgan nutqiy pozitsiyani ifodalashi bilan o‘lchanadi. «Muloqot» ham ravon gapirishdan kengroq bo‘lib, vaziyatni tushunish, auditoriyaga moslashish, suhbatdosh fikriga javob qaytarish, savolni aniqlashtirish va ma’noni qayta qurish amaliyotlarini qamrab oladi.[12]

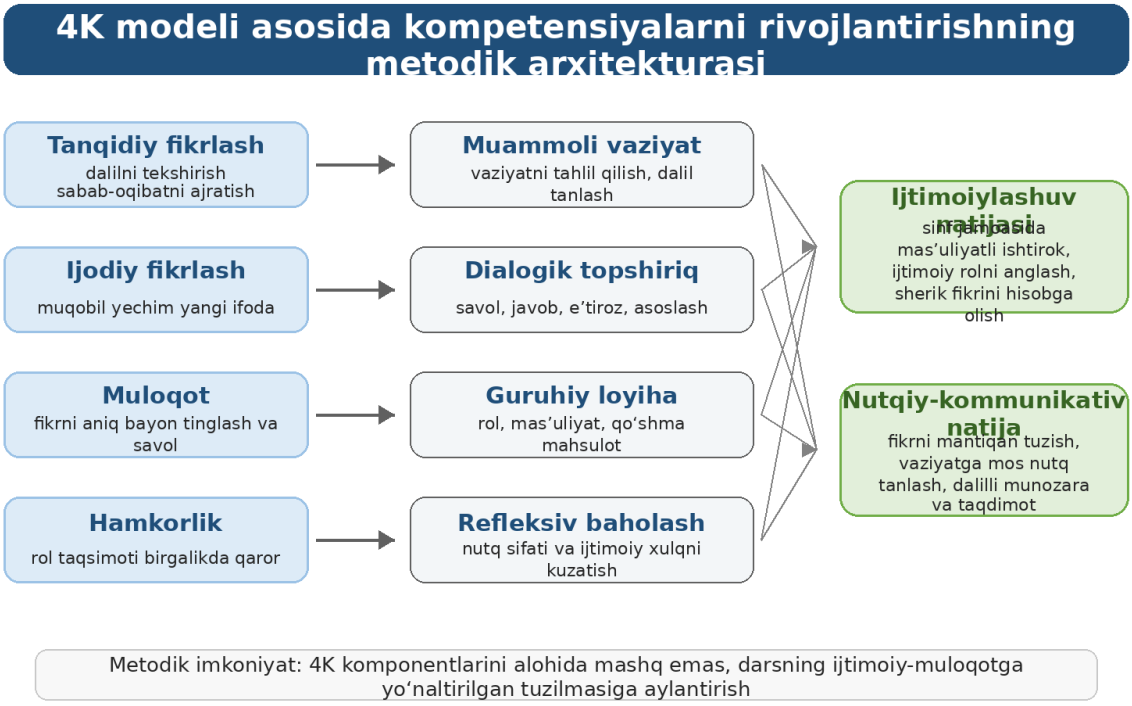

1-rasm. 4K modeli asosida kompetensiyalarni rivojlantirishning metodik arxitekturasi

Sxemada ko‘rsatilgan metodik arxitektura 4K modelini uch bosqichda ishlatishni nazarda tutadi. Birinchi bosqichda o‘quv vazifasi tanqidiy fikrlash, ijodiy fikrlash, muloqot va hamkorlikni talab qiladigan muammoli vaziyatga aylantiriladi. Ikkinchi bosqichda dialogik topshiriq, guruhiy loyiha va refleksiv baholash orqali o‘quvchi nutqiy faoliyatga kiradi. Uchinchi bosqichda ijtimoiylashuv natijasi hamda nutqiy-kommunikativ natija kuzatiladi. Ushbu ketma-ketlik 4K modelini darsning tashqi talabi emas, ichki metodik mexanizmiga aylantiradi.

4K modelining ijtimoiylashuvga oid metodik imkoniyatlari bir necha yo‘nalishda namoyon bo‘ladi. Avvalo, hamkorlikka asoslangan topshiriqlar o‘quvchini ijtimoiy rolni bajarishga majbur qiladi. Rol bajarish jarayoni mas’uliyat, navbat, sherik fikrini inobatga olish, qo‘shma qarorga bo‘ysunish kabi ijtimoiy harakatlarni faollashtiradi. Ikkinchidan, tanqidiy fikrlash guruh ichidagi fikrlar to‘qnashuvini madaniy muhokamaga aylantiradi. Uchinchi yo‘nalishda ijodiy fikrlash o‘quvchining o‘zini ifoda etish imkoniyatini kengaytiradi, sinf jamoasida shaxsiy ovozini topishga yordam beradi. To‘rtinchi yo‘nalishda muloqot komponenti ijtimoiy aloqa kanallarini tartibga soladi.[13]

Nutqiy-kommunikativ kompetensiya bo‘yicha natija topshiriqning nutqiy mahsulot bilan yakunlanishiga bog‘liq. 4K modeli asosida tashkil etilgan darsda o‘quvchi faqat javob bermaydi, balki savolni qayta tuzadi, dalilni izohlaydi, matn

12Herlinawati H. et al. The integration of 21st century skills in the curriculum of education. Heliyon, 2024, Vol. 10.
13Talvio M., Lonka K. (eds.). International Approaches to Promoting Social and Emotional Learning in Schools: A Framework for Developing Teaching Strategy. London and New York: Routledge, 2022.

yoki og‘zaki bayonni rejalashtiradi, guruh qarorini taqdim etadi, sherik fikriga javob beradi. Dialogik ta’limga oid tadqiqotlarda o‘quvchining gapirish imkoniyati ko‘payishi emas, nutqning sifati, mantiqiy bog‘lanishi va o‘zaro fikrga tayangan holda rivojlanishi muhimligi qayd etiladi.[14][15]

Metodik nuqtayi nazardan 4K modeli darsda uch turdagi vazifani birlashtiradi: kognitiv vazifa, kommunikativ vazifa va ijtimoiy vazifa. Kognitiv vazifa o‘quvchidan tahlil, taqqoslash, tasniflash, sababni aniqlash va yechim taklif qilishni talab qiladi. Kommunikativ vazifa ushbu fikriy jarayonni nutqqa chiqaradi. Ijtimoiy vazifa esa nutqni boshqalar bilan muvofiqlashtirishni, ya’ni guruhda faoliyat yuritishni talab qiladi.

Baholash masalasida 4K modeli an’anaviy ’to‘g‘ri-noto‘g‘ri’ tekshiruvdan farqli mezonlarni talab qiladi. Ijtimoiylashuv indikatorlari sifatida rolni bajarish, guruh qarorida ishtirok etish, sherik fikrini davom ettirish, muloqot odobiga rioya qilish, ixtilofni mantiqiy asosda yumshatish belgilanishi mumkin. Nutqiy-kommunikativ indikatorlar sifatida fikrning izchilligi, dalilning aniqligi, savolning mazmuniyligi, vaziyatga mos nutq tanlovi, qayta ifodalash qobiliyati, og‘zaki va yozma mahsulotning tuzilishi ajratiladi. Hattie ta’kidlagan ko‘rinadigan o‘rganish tamoyili aynan indikatorlar aniq bo‘lganda pedagogik ahamiyat kasb etadi.[16]

Muhokama

4K modelini dars amaliyotiga tatbiq etishda uchta xatar kuzatiladi. Birinchi xatar terminologik yondashuvdir. Bunday holatda 4K so‘zi reja yoki taqdimotda mavjud bo‘ladi, lekin darsning ichki tuzilmasi o‘zgarmaydi. O‘quvchi hamon tayyor ma’lumotni tinglaydi, qisqa javob beradi, baho oladi va faoliyat yakunlanadi. Ikkinchi xatar formal guruhlashdir. Sinfni guruhlarga ajratish hamkorlikni avtomatik shakllantirmaydi. Guruhda vazifa, rol, vaqt, mahsulot, baholash va refleksiya aniqlanmasa, ijtimoiylashuv o‘rniga passiv kuzatuvchi, yetakchi o‘quvchi monopoliyasi yoki vazifadan chekinish holatlari kuchayadi. Uchinchi xatar nutqiy mahsulotning mezonsizligidir. Og‘zaki chiqish yoki taqdimot mavjud bo‘lgani bilan, fikrning dalillanishi, mantiqiy izchilligi, auditoriyaga mosligi va hamkorlikda yaratilgani baholanmasa, nutqiy-kommunikativ kompetensiya nazoratdan tashqarida qoladi.

4K modelining samarali metodik talqini darsni «bilim berish»dan «ma’no yaratish»ga o‘tkazadi. Tanqidiy fikrlash o‘quvchining savol qo‘yishiga tayansa, ijodiy fikrlash muqobil yechim ishlab chiqishiga, muloqot o‘z qarashini boshqalarga tushunarli yetkazishiga, hamkorlik esa jamoa ichida ma’noni kelishib olishiga xizmat qiladi. O‘rganish fanlari nuqtayi nazaridan o‘quvchi bilimni tashqi axborot sifatida qabul qilmaydi, uni vazifa, sheriklar, til, madaniy vositalar va faoliyat natijasi bilan birgalikda quradi.[17]

Ijtimoiylashuv jarayonida 4K modelining muhim tomoni shundaki, u o‘quvchini sinf jamoasida turli rollarni egallashga olib kiradi. Masalan, «dalil tekshiruvchi», «savol beruvchi», «taqdimotchi», «yozuvchi», «murosachi», «vaqt nazoratchisi» kabi rollar guruh faoliyatini tartibga soladi. Har bir rol nutqiy harakatni talab qiladi. Dalil tekshiruvchi manbaga murojaat qiladi, savol beruvchi muammoni ochadi, taqdimotchi guruh qarorini auditoriyaga yetkazadi, murosachi qarama-qarshi fikrlarni kelishtiradi. Natijada ijtimoiy rol bilan nutqiy vazifa orasida metodik bog‘lanish hosil bo‘ladi.

Nutqiy-kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishda 4K modelining yana bir imkoniyati nutq faoliyatining turli ko‘rinishlarini bitta faoliyat sikliga birlashtirishidir. Masalan, o‘quvchilar avval qisqa matn yoki vaziyat bilan tanishadi, keyin guruhda asosiy muammoni ajratadi, dalillarni taqqoslaydi, qarorni ishlab chiqadi, og‘zaki taqdimot qiladi, yakunda yozma refleksiya tuzadi. Bunda o‘qish, tinglash, gapirish va yozish bir-birini to‘ldiradi. Bunday sikl nutqiy kompetensiyani mavhum til mashqlaridan chiqarib, real kommunikativ vaziyatga yaqinlashtiradi.[18]

CEFR Companion Volume doirasidagi ’ijtimoiy agent’ talqini 4K modelining ijtimoiylashuv bilan bog‘liq metodik mazmunini chuqurlashtiradi. O‘quvchi kommunikatsiya jarayonida faqat axborot oluvchi yoki javob beruvchi emas, balki ma’no vositachisi, hamkor, muammo yechuvchi va ijtimoiy munosabat ishtirokchisi sifatida harakat qiladi. Mediatsiya ko‘nikmalari, ya’ni murakkab axborotni tushuntirish, sheriklar o‘rtasida tushunishni ta’minlash, guruh qarorini umumlashtirish, madaniy farqni hisobga olish 4K modelining muloqot va hamkorlik komponentlarini boyitadi.[19]

Raqamli ta’lim muhitida 4K modelining metodik imkoniyatlari kengayadi, lekin texnologiya modelning o‘rnini bosmaydi. Raqamli hujjatda birgalikda yozish, onlayn izoh qoldirish, audio yoki video javob yozish, elektron portfel yuritish, muhokama forumida dalilli fikr bildirish, ko‘p modal taqdimot yaratish kabi faoliyatlar 4K komponentlarini kuchaytirishi mumkin. Biroq har bir raqamli faoliyatda pedagogik maqsad, kommunikativ vazifa, baholash mezoni va refleksiya bo‘lmasa, texnologiya faqat tashqi ko‘rinish darajasida qoladi.[20]

14English Language Institute of Singapore. Classroom Talk, Dialogic Teaching and Inquiry through Dialogue. Singapore: Ministry of Education, 2023.

15Chow B.W.Y. et al. Dialogic teaching in English-as-a-second-language classroom settings. Language Teaching Research, 2023.

16Hattie J. Visible Learning: The Sequel. A Synthesis of Over 2,100 Meta-Analyses Relating to Achievement. London and New York: Routledge, 2023.

17Sawyer R.K. (ed.). The Cambridge Handbook of the Learning Sciences. 3rd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2022.

18Burns A., Siegel J. (eds.). International Perspectives on Teaching the Four Skills in ELT: Listening, Speaking, Reading, Writing. Cham: Palgrave Macmillan, 2018.

19Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020.

XULOSA

4K modeli ijtimoiylashuv va nutqiy-kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishda yuqori metodik imkoniyatga ega. Tanqidiy fikrlash o‘quvchining dalilga asoslangan nutqini, ijodiy fikrlash yangi yechim va ifoda yaratishini, muloqot ijtimoiy vaziyatga mos fikr almashishini, hamkorlik esa qo‘shma mahsulot va mas’uliyatli ishtirokni ta’minlaydi.

Ijtimoiylashuv nuqtayi nazaridan 4K modeli o‘quvchini sinf jamoasida faol rol egallashga, sherik fikrini tinglashga, umumiy qarorga kelishga, ixtilofni madaniy muhokama orqali boshqarishga o‘rgatadi. Nutqiy-kommunikativ kompetensiya bo‘yicha model fikrni izchil qurish, dalil keltirish, savol berish, qayta ifodalash, taqdimot qilish, mediatsiya va auditoriyaga moslashish kabi harakatlarni rivojlantiradi. Metodik jihatdan eng muhim shart 4K komponentlarini yagona faoliyat sikliga birlashtirishdir: muammoli vaziyat, dialogik muhokama, guruhiy qaror, nutqiy mahsulot va refleksiv baholash.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Alexander R. A Dialogic Teaching Companion. London and New York: Routledge, 2020.

2. Beetham H., Sharpe R. (eds.). Rethinking Pedagogy for a Digital Age: Principles and Practices of Design. 3rd ed. London and New York: Routledge, 2019.

3. Burns A., Siegel J. (eds.). International Perspectives on Teaching the Four Skills in ELT: Listening, Speaking, Reading, Writing. Cham: Palgrave Macmillan, 2018.

4. Chow B.W.Y. et al. Dialogic teaching in English-as-a-second-language classroom settings. Language Teaching Research, 2023.

5. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020.

6. English Language Institute of Singapore. Classroom Talk, Dialogic Teaching and Inquiry through Dialogue. Singapore: Ministry of Education, 2023.

7. Goh C.C.M., Vandergrift L. Teaching and Learning Second Language Listening: Metacognition in Action. 2nd ed. New York: Routledge, 2021.

8. Hattie J. Visible Learning: The Sequel. A Synthesis of Over 2,100 Meta-Analyses Relating to Achievement. London and New York: Routledge, 2023.

9. Herlinawati H. et al. The integration of 21st century skills in the curriculum of education. Heliyon, 2024, Vol. 10.

10. Jackson J. (ed.). The Routledge Handbook of Language and Intercultural Communication. 2nd ed. London and New York: Routledge, 2020.

11. Mercer N., Wegerif R., Major L. (eds.). The Routledge International Handbook of Research on Dialogic Education. London and New York: Routledge, 2019.

12. Sawyer R.K. (ed.). The Cambridge Handbook of the Learning Sciences. 3rd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2022.

13. Sunardi, Doringin F. The 4Cs Learning Model in Teacher Professional Development Program. Humaniora, 2020, Vol. 11, No. 2, pp. 153-159.

14. Talvio M., Lonka K. (eds.). International Approaches to Promoting Social and Emotional Learning in Schools: A Framework for Developing Teaching Strategy. London and New York: Routledge, 2022.

15. Wentzel K.R. (ed.). Social and Emotional Learning. London and New York: Routledge, 2025.

20Beetham H., Sharpe R. (eds.). Rethinking Pedagogy for a Digital Age: Principles and Practices of Design. 3rd ed. London and New York: Routledge, 2019.